

jen seikkojen lisäksi tällä on merkitystä myös sen suhteen, että monikansallisten yritysten, ennen kaikkea yhdysvaltalaisen yritysten, dominoiva asema teollisen joukkoviihteen tuotannon ja markkinoinnin rakenteessa esiintyy työssä ikäänkuin annettuna, historiattomana lähtökohdana. Kuitenkin työn luonteen huomioonottaen tärkeä kysymys on, kuinka tähän tilanteeseen on tultu.

Käsitteellisesti ja terminologisesti työ on monilta osin horjuvaa ja vähintään epätarkkaa. Näin on ennen kaikkea luokka- ja osakulttuurikäsitteistön suhteen. Samoin poliittisen taloustieteen käsittein tapahtuva tarkka maailmanmarkkinoiden ja niillä tapahtuvien arvomodifikaatioiden esitys puuttuu, vaikka työ itse viittaa tältä osin poliittisen taloustieteen mukaiseen tarkasteluun.

Yhteenvetona Soramäen työstä voi todeta sen, että sillä on selvästi nimettävät ansionsa ja puutteensa. Ansioita ovat tietyn tutkimusajatuksen looginen läpivienti ja kekseliäs ja huolellisesti koostettu empiirisen aineiston käyttö. Puutteita taas ovat sellaisen tutkimuksen ja kirjallisuuden vähäinen tuntemus, joka olisi kyennyt liittämään teollisen joukkoviihteen tuotanto- ja markkinointirakenteen mekanismit kyseisen teollisuuden tuotteiden kulutukseen sekä tuotteiden muodon merkitykseen tässä tapahtumassa. Lisäksi sosiologisesta näkökulmasta puutteena on ihmisten rakenteistuneen sosiaalisen tilanteen ja arkipäivän tilanteiden ja elämänrytmien yhdistäminen joukkovihteen kulutukseen ja funktioihin. Ja lopulta työstä puuttuu yhteiskuntarakenteen määräytyksen ja kehityslakien käsitteellistäminen.

Edellä esitettyyn perustuen ehdotan, että Martti Soramäen lisensointityöksi tarkoittama tutkimus "Joukkoviihde muotina" hyväksyttäisiin yhteiskuntatieteiden lisensointitutkintoon vaadittavana opinnäytteenä.

*

Kaarle Nordenstreng

LAUSUNTO MARTTI SORAMÄEN LISENSIAATTITYÖSTÄ
"JOUKKOVIIHDE MUOTINA. MONIKANSALLISEN VIIHDETEOLLISUUDEN SOSIOLOGISTA TARKASTELUA"

Yhteiskuntatieteelliselle tiedekunnalle

Määrättyinä tarkastamaan VTK Martti Soramäen tiedotusopin alalta laatimaa lisensointitutkielmaa "Joukkoviihde muotina. Monikansallisen viihdeteollisuuden sosiologista tarkastelua." (93 s.) esitän kunnioittavasti seuraavaa:

Tutkimuksen lähtökohdaksi on asetettu kysymys, miksi ns. teollisen joukkovihteen tuotteet menestyvät. Tekijä lähestyy aihettaan "ei perinteellisellä tavalla tarkastelemalla yksinomaan tai edes varsinaisesti joukkovihteen tuotteiden sisältöjä, vaan sitä yhteiskuntarakenteellista perustaa, joka on teollisen joukkovihteen taustalla" (s. 3). Tutkimustehtävä on jaettu kolmeen vaiheeseen, jotka kohdistuvat, (1) teollisen yhteiskunnan ja joukkovihteen kehityshistoriaan, (2) joukkovihteen markkinointiin muodin avulla ja (3) monikansallisten yritysten toimintaan tällä alalla. Tekijän mukaan kysymyksessä on ennen muuta sosiologinen tarkastelu, joka tutkimustehtävän (2) osalta nojaa muodin teoriaan ja tutkimustehtävän (3) osalta poliittisen taloustieteen teorioihin.

Tehtävänasettelu on todellakin silmiinpistävän sosiologinen; joukkovihteen sisältöjen ja samalla vastaanottajien tietoisuuden rajaaminen tutkimustehtävän ulkopuolelle merkitsee tiedotusopillisen näkökulman supistamista. Kuitenkin tutkimuksen lähtökohtaa ja ongelmanasettelua on pidettävä myös tiedotusopillisesti sillä tavoin merkityksellisenä, ettei ole syytä epäillä sen luontumista lisensointitutkimukseksi nimenomaan tiedotusopin alalla. Päinvastoin, aiheen viestintä- ja kulttuuripoliittinen merkitys ja em. tutkimustehtävän jaottelussa ilmenevät teoreettiset lupaukset panevat odottamaan tärkeää kontribuutiota tie-

dotusopille, jonka piirissä näiden kysymysten tarkastelu on ollut tähän mennessä suhteellisen vähäistä (ainakin Suomessa). Toisaalta kun tekijä toteaa, että "tässä tutkimuksessa ei kuitenkaan esitetä varsinaista joukkoviihteen teoriaa" (s. 4), lukija toki käsittää että alan tutkimustraditio huomioon ottaen se olisikin liseniaattitutkimukselle kohtuuton tavoite.

Tutkimuksen tehtävänasettelun viritämät odotukset jäävät valitettavasti täyttämättä. Joukkoviihteen kehityspiirteitä tarkasteleva jakso (em. tutkimustehtävä 1, ss. 6-26) antaa vain vajavaisen vastauksen kysymykseen siitä, miksi joukkovihteksi kutsuttu ilmiö syntyi ja mitä tuo ilmiö yhteiskuntahistoriallisesti merkitsee. Itse asiassa joukkovihteen ja yleensä viihteen - kuten myös massakulttuurin ja yleensä kulttuurin - käsitteet jäävät tarkemmin määrittelemättä, vaikka juuri tässä historiallisessa tarkastelussa niille olisi voinut antaa sekä konkreettisen että teoreettisesti kiintoisan määrittelyn. Käsitesekeanusta pahentaa, että myös joukkotiedotuksen piiri jää lukijalle epäselväksi; sen vain annetaan ymmärtää olevan suunnilleen sama kuin joukkoviihde + uutistoiminta (vrt. 16 ja 23).

Toisaalta kyseinen luku vastaa otsikkoaan: siinä esitetään eräitä joukkovihteen kehityspiirteitä - erityisesti elokuva-, televisio- ja musiikkikulttuurin valossa - ja liitetään ne teollisen yhteiskunnan yleisempiin kehitystendensseihin. Epäilemättä molemmilla tasoilla on nostettu esiin keskeisiä kehityspiirteitä, mutta pulmana on yhtäältä se, että niiden syntytaustaa ei juurikaan ole selvitetty - ne vain ilmaantuvat historian näyttämölle - ja toisaalta se, että niiden pohjalta ei muodosteta kokoaavaa katsausta joukkovihteen kehityshistoriaan. Näin esitys jää kovin hajanaiseksi.

Myös joukkoviihdettä ja muotia tarkasteleva jakso (tutkimustehtävä 2, ss. 27-50) jää pikemminkin eräiden näkökohtien - tosin merkittävien - esittelyksi kuin jänteväksi ja kokoavaksi katsaukseksi aiheeseen, joka sentään on nostettu työn pääotsikkoon. Muodin teoriaa käsittelevä alaluku (s. 27-37), joka perustuu lähin-

nä Simmelin ja Blumerin esityksiin, avaa kylläkin kiintoisia näköaloja mm. siihen miten muotinojaa yhteiskunnalliseen eriarvoisuuteen. Mutta muodin teoria jää tässä kiusallisen kesken-eräiseksi - lähinnä siksi että "se yhteiskuntarakenteellinen perusta, joka on teollisen joukkovihteen taustalla" on sittenkin jätetty suppeiden ja pinnallisten viittausten varaan. Esimerkiksi markkinoinnin ja kapitalismin käsitteet, jotka liitetään läheisesti muodin käsitteeseen, jäävät vaille syvempää selvittämistä (kapitalismin mekanismeista luonnehditaan vasta lainauksessa Adler-Karlssonilta s. 36). Joukkoviihdettä muoti-ilmiönä käsittelevä alaluku (s. 38-50) vastaa taas otsikkoaan siinä mielessä, että tarkastelu tapahtuu ilmiötasolla, monia joukkovihteen suosiota kuvaavia tietoja - myös tekijän itsensä muokkaamia - kokoavasti esitellen. Mutta tässäkin jäävät perimmäiset kysymykset vastausta vaille.

Kolmatta tutkimustehtävää vastaava jakso (s. 51-84) on paitsi edellisiä määrällisesti laajempi myös tavallaan synteesityritys: lähdetään liikkeelle monikansallisen viihdeteollisuuden yritysmaailmasta, sen omistussuhteista, organisaatiosta ja toiminnasta, ja jatketaan käsittelemällä muotia "yksisuuntaisena ja eriarvoisuutta ylläpitävänä mekanismina, jolle monikansallisten teollisen viihteen yritysten kansainvälinen organisaatio on tarjonnut yhä laajemmat mahdollisuudet toimia" (s. 74) päätyen lopuksi maailmanlaajuiseen keskus-periferia -tarkasteluun ns. dominanssisuhteiden valossa. Asetelma on lupaava ja taulukkoihin koottu empiria taaskin kiitettävästi työstettyä, mutta jälleen jää kaipaamaan selkeyttä niin yksittäisten käsitteiden käytössä kuin kokonaiskuvan hahmottelussa. Esimerkiksi dominanssisuhteiden luonne jää - kuten tosin useimmissa muissakin näillä käsitteillä operoivissa tutkimuksissa - yhteiskuntatieteellisesti selittämättömiksi, mystiseksi.

Hataruudessaankin tutkimus kuitenkin vakuuttaa lukijan siitä että tekijällä on tutkimuskohteestaan tietty kokonaiskuva, vieläpä seljainen jota voisi luonnehtia tieteellisesti perustelluksi. Lopputarkastelussaan tekijä ki-

teyttää tämän "juonen" seuraavasti: "Joukkoviihteen kulutus keskittyy, kuten tuotanto. Keskeinen yhteiskunnallinen mekanismi, jolla kulutuksen keskittyminen toteutuu, on muoti... Muoti astuu esiin sellaisilla kansainvälisen joukkoviihteen sektoreilla, joilla esiintyy kulutuksessa eriarvoisuutta yhteiskunnan kerrostumajaan suhteen." (s. 85)

Tällaisen kuvion olemassaolon tutkimus on epäilemättä osoittanut. Mutta samalla se on jättänyt avoimeksi monia kysymyksiä miltei jokaisen kuvion osatekijän kohdalla. Eli tekijän itsensä sanoin: "...tutkimus on keskeisiltä osiltaankin jäänyt jonkin verran luonnosmaiseksi. Tutkimus osoittaa enemmän tutkimusideoita ja -suuntia kuin kykenee väijäämättä todistamaan asiansa." (s. 86) Tämä on tietysti heikkous, muttei välttämättä kohtalokas puute. Oppinäytteeltä odottaisi tosin lisensiaattitasolla tänä päivänä vakuuttavampaa näyttöä oppineisuudesta, huolellisempaa käsitteiden käyttöä

ja syvällisempää yhteiskunta-analyysia (etenkin kun näkökulma on asetettu nimenomaan sosiologiseksi). Toisaalta työtä ei voi pitää teollisesti arvottomana: se avaa eräitä uusia näkökulmia aiheeseensa ja se tarjoaa erityisesti yritysmaailman kartoituksen osalta arvokasta uutta tietoa - sellaista jonka muodostaminen ei ole mitenkään helppo tehtävä, kuten erillisistä raporteista ilmenee (lukija jääkin kysymään miksei tekijä ole sijoittanut enempää tämän empirian selostusta itse työhön). Kaiken kaikkiaan Soramäen tutkimus täyttää mielestäni lisensiaattitutkielmalle asetettavat vaatimukset, joskin niukasti: työ osoittaa tekijänsä saavuttaneen sen minimitason, joka jatko-opintojen tässä vaiheessa on katsottava kohtuulliseksi. Näin ollen päädyn esittämään Soramäen tutkielmaa hyväksyttäväksi yhteiskuntatieteiden lisensiaatin tutkintoon kuuluvana oppinäytteenä

~ ~ ~

Peilillä

Peilaten

Helsingin Sanomat on jo pitkään pitänyt yksinään yllä laimeaa valtiosääntökustelua erään yksityiskohdan muutosehdotuksella: lyhennettäköön nykyistä äänestysaikaa toisen äänestyspäivän loppusta kahdella tunnilla, päättyköön vaali maanantaina klo 18 nykyisen klo 20:n asemesta. Perustelu: "... jos äänestysaikaa lyhennettäisiin pari tuntia, kansan ei tarvitsisi valvoa radion ja television ääressä yli keskiyön ja... sanomalehtien lukijat saisivat vaalien jälkeisenä päivänä tähänastista tarkempaa tietoa." (Helsingin Sanomat 8.12.1980, pääkirjoitus.)

Kaikkihan tietävät, mistä varsinaisesti on kysymys: monopolististen tiedotusvälineiden kilpailusta, Helsingin Sanomien palkkiona entistä vankempi yksinhallinta Suomen valtakunnallisilla sanomalehtimarkkinoilla.

Mutta harvoin on todettu, että varsinaisesti on kysymys myös siitä, että yleiset vaalit käydään nykyisin muualla kuin kansalaisten omassa toiminnassa, että politiikka ja julkisuus ovat jotakin, johon ei itse kansalaisina osallistuta, vaan jota tuotetaan passiivisille julkisuuden kuluttajille. Tähän tilanteeseen nähden Helsin-